

De reorganisatie van de Franse economie

MR. A. H. D. INGEN HOUSZ*

Inleiding

1981 was niet alleen het jaar der „Reaganomics”, het was eveneens het begin van het „socialisme à la française”. Grotere tegenstelling dan tussen deze beide doctrines is moeilijk voorstelbaar, en toch streven zij hetzelfde doel na. Zowel Reagan als Mitterrand menen het recept te hebben voor economische groei en meer werkgelegenheid. Zo staat de „supply side” tegenover grootscheepse nationalisaties en ligt de tegenpool van Reagans systematische nadruk op het particuliere initiatief in Mitterrands „breuk met het kapitalisme”.

De betekenis van hetgeen zich in Amerika voltrekt, is uiteraard aanzienlijker dan het al dan niet welslagen van het economische beleid van Mitterrand. Maar het is duidelijk dat de nieuwe Franse politiek een belangrijke ontwikkeling in de EG inluit en niet zonder gevolgen voor de ontwikkeling in andere Zuid Europese landen kan blijven (vergelijk de recente socialistische overwinning in Griekenland). In Brussel wordt nauwlettend gekeken naar de repercussies van de Franse concepties op de spelregels van de Gemeenschappelijke markt. Tot nu toe heeft zich nog geen serieus conflict met Parijs voorgedaan; het spel is evenwel nog nauwelijks begonnen.

„Reaganomics” en „socialisme à la française” zijn beide het produkt van economische en politieke onvoldaanheid van het electoraat. Carter en Giscard d'Estaing hadden gemeen dat hun economische voorstellen tegen de achtergrond van hun regeringsbeleid, niet voldoende opwogen tegen de aantrekkelijkheden van een volledig nieuwe aanpak.

Om ons nu verder te beperken tot de Franse situatie, dient allereerst het uitzonderlijke karakter van Mitterrands overwinning te worden onderstreept. In 1965 en 1974 was hij de „kansloze” presidentskandidaat die gedoemd leek ook bij een derde poging het slachtoffer te worden van zijn „onheilige” alliantie met de communisten. De doorslaggevendende reden voor Mitterrands onverwachte succes in 1981 was dat hij al in de eerste ronde der presidentsverkiezing de stem kreeg van niet minder dan één kwart van

het traditionele communistische electoraat. Uit dat resultaat bleek dat Mitterrand zich op eigen kracht van de hypothese had bevrijd, die de socialistische partij en hemzelf voordien steeds parten had gespeeld. Zijn verkiezing op 10 mei 1981, met 51,75% der uitgebrachte stemmen, betekende dat de sociale meerderheid eindelijk een politieke meerderheid had gevonden. In juni werd dat feit duidelijk bevestigd door de verkiezing van een grote linkse meerderheid in de Nationale Vergadering, waarin de socialisten ook zonder communistische steun de absolute meerderheid hebben.

De uiteindelijke doorbraak van de tot aan de laatste verkiezingen bitter verdeelde „union de la gauche” rond de persoon van Mitterrand contrasteert sterk met de linkse verkiezingsnederlaag bij de parlementsverkiezingen van maart 1978. Uit deze ommezwaai kan met recht worden geconcludeerd dat Frankrijk aan verandering toe was. Het mandaat dat Mitterrand daartoe ontvangen heeft, is onmiskenbaar maar reikt niet tot toepassing van het vroegere „programme commun” van de linkse unie of van het socialistische restant daarvan, het ideologisch zwaargeladen „projet socialiste”. Mitterrand heeft de wijsheid gehad zich op een persoonlijk programma te laten verkiezen, de „110 propositions pour la France”.

Nationalisaties

Het voor de Franse economie meest ingrijpende aspect van Mitterrands politiek is uiteraard de nationalisatie van de grootste industriële concerns en vrijwel het gehele nog particuliere bankbedrijf.

Begin januari 1982 was de parlementaire behandeling van het betrokken wetsontwerp voltooid en had de oppositie de wettekst aan de Constitutionele Raad voorgelegd. De Raad moest in het bijzonder een uitspraak doen over de hoogte der schadevergoeding (helft beurswaarde 1978-1980, een kwart intrinsieke waarde en een kwart rentabiliteit) en over de discriminatie ten gunste van buitenlandse banken. Ten einde nationalisatie van buitenlandse banken te

voorkomen, is de grens zo gesteld dat zelfs de grootste onder hen, Neuflyze Schlumberger Mallet (groep Algemene Bank Nederland), buiten schot zou blijven. Voor Franse banken is de grens evenwel lager gesteld, t.w. op Fr. fr. 1 mrd. deposito's van ingezetenen, zodat bij voorbeeld ook het symbool van ouderwets kapitalisme, de Banque Rothschild, zal worden genationaliseerd. Aangezien de Constitutionele Raad binnen een maand een uitspraak moet doen, kan rond half januari een oordeel over de grondwettigheid van de nationalisatiewet worden verwacht, en meteen daarop publikatie in het staatsblad, tenzij tot ongrondwettigheid zal worden geconcludeerd.

Het is mogelijk dat sommige buitenlandse aandeelhouders geen genoegen zullen nemen met de aangeboden schadevergoeding en gerechtelijke procedures op gang zullen brengen. Vanzelfsprekend kan hier niet op deze problematiek worden ingegaan. Het zij hier voldoende eraan te herinneren dat de betrokken aandeelhouders vijftienjarige obligaties zullen krijgen aangeboden, die een op staatsobligaties geïndexeerde rente zullen ontvangen.

Het zou het bestek van dit artikel overschrijden, wanneer we zouden ingaan op de historische achtergrond van deze nationalisaties. De nationalisatie-ideologie van de moderne Franse socialisten staat in schrille tegenstelling tot de weke sociaal-democratische ideeën van de socialistische leider Mollet, die in de tweede helft van de jaren vijftig als eerste minister een belangrijke rol in de strijd tegen het Algerijnse nationalisme heeft gespeeld. Als reactie op het fiasco van de Vierde Republiek en de daarmee samenhangende diskwalificatie van de sociaal-democratische gedachte, heeft zich in het begin van de jaren zeventig de huidige radicale socialistische ideologie ontwikkeld.

Aangezien er voor de socialisten onder het gepolariseerde Franse kiesstelsel slechts plaats was in een of andere vorm van samenwerking met de communisten, heeft het marxisme grote invloed uitgeoefend op de uitwerking van de achterenvolgende socialistische partijprogramma's.

De nationalisaties vormen de werkelijke spil van het economische model dat de socialisten voor ogen staat. Vóór het begin der huidige werkloosheidsperiode luidde de motivering der nationalisaties vooral politiek („doorbreken van de muur van het geld”), maar sedert 1974 heeft de gedachte ingang gevonden dat nationalisatie het geëigende antwoord

* „Conseil International” van de Société Générale te Parijs.

op werkloosheid is. Eindelijk zou een geïntegreerd economisch en industrieel beleid mogelijk worden. Overwegingen van rendement op korte termijn zouden geen doorslaggevende rol meer spelen. Centrale leiding aan de banken en aan de top van het bedrijfsleven zou, volgens deze doctrine, de economie vrij maken van de factoren die werkloosheid veroorzaken. Het is een gigantische taak die nog geen enkel ander Westers land, laat staan op deze manier, ooit heeft ondernomen.

Na Mitterrands overwinning heerste in sommige kringen aanvankelijk de overtuiging dat de nieuwe president stapsgewijze te werk zou gaan. Hij heeft het anders gewild. Daarmee is onnodige onzekerheid weggenomen: de nationalisaties worden begin van dit jaar met één klap ingevoerd en iedereen heeft zich daaraan maar aan te passen. „L'intendance suivra”.

De omvang van de nationalisaties is indrukwekkend. Wat de overheid in de schoot geworpen krijgt is een industriële omzet van Fr.fr. 250 mrd. (20% van de industriële productie) en controle over 85% van het krediet. Op industrieel terrein aanvaardt zij de verantwoordelijkheid voor vrijwel de hele staalindustrie, de hele aluminiumsector, de helft der glasproductie, de hele lichte chemie, een groot deel van het zware en lichte elektrische constructiebedrijf, het hele elektronische constructiebedrijf, de helft der computerindustrie en aanzienlijke stukken van het bouwbedrijf, de farmaceutische industrie en de lichte metaalindustrie. In de financiële sector is de breuk met het verleden nog fundamenteeler. Tot nog toe besloeg de genationaliseerde sector van het kredietbedrijf bijna 45% (Banque Nationale de Paris, Crédit Lyonnais en Société Générale). De nationalisatie voegt hieraan nog eens ruim 40% toe, hetgeen de Staat overigens in totaal de controle geeft over 90% van de bankdeposito's. Daarnaast worden de twee financiële holdingmaatschappijen Paribas en Suez genationaliseerd, ofschoon hun industriële meerderheidsbelangen aan de particuliere sector zullen worden „terug”-verkocht. De namen van de voor 100% genationaliseerde industriële concerns zijn de volgende: Compagnie Générale Compagnie Générale d'Electricité, Thomson-Brandt, Pechiney-Ugine-Kuhlmann, Rhône-Poulenc, Saint-Gobain-Pont-à-Mousson en de twee staalgroepen Usinor en Sacilor. In Matra en Dassault (wapens en vliegtuigen) heeft de Staat 51% genomen en met drie concerns met sterke buitenlandse deelneming wordt nog onderhandeld (CII-Honeywell-Bull, Roussel-Uclaf en ITT-France). Het aantal particuliere banken dat voor 100% wordt overgenomen, bedraagt zesendertig (buiten de nationalisatie blijven, naast de buitenlandse en de kleine banken, de coöperatieve en boerenleenbanken, waaronder de bekende Crédit Agricole, die echter van zijn fiscale privileges is ontdaan).

Hoe en waarom

Waar Frankrijk ook voorheen in West-Europa het land met de sterkste overheidsinmenging in het bedrijfsleven was en het reeds een rijke ervaring met nationalisaties heeft, is de huidige nationalisatiegolf geen sprong in het duister. Men stelle zich evenwel niet voor dat er reeds een blauwdruk bestaat voor een geïntegreerd beleid binnen het kader van de thans door de staat verkregen machtspositie.

Vanzelfsprekend staan er plannen op papier maar deze dateren vooral uit de tijd dat de socialisten nog in de oppositie waren. Zij hadden toen weliswaar ruime toegang tot de noodzakelijke informatie, maar degenen die zich met die materie bezighielden waren een handvol ideologen, die meer het oog hadden op de uitwerking van een politiek programma dan op het voorbereiden van concrete beslissingen. Het is de regering in de afgelopen maanden duidelijk geworden dat de vroegere theorie zich moeilijk met de nieuwe werkelijkheid verdraagt en dat gewaakt dient te worden voor de risico's van de door Mitterrand toegezegde „democratische” planning (de grootste vakbond CGT is een werktuig van de communistische partij). De reacties van de werkgevers en bonden van hoger personeel tegen de aanvankelijk stroeve opstelling der regering en interne meningsverschillen binnen het kabinet Mauroy, hebben Mitterrand tot de overtuiging gebracht dat de overheid in deze problematiek niet over één nacht ijs moet gaan.

Er is overigens geen reden voor overhaasting. Met de nationalisaties stelt Mitterrand de essentiële politieke daad, die van de leider van „la France socialiste” werd verwacht. Een goed gebruik van de nationalisaties is een zaak van lange adem, en in de eerste plaats afhankelijk van de goede wil der betrokken partijen.

Van regeringszijde zijn tot nog toe vrijwel geen verklaringen afgelegd over de beleidsinstructies, waaraan de genationaliseerde bedrijven en banken zich voortaan zullen moeten onderwerpen. Er wordt kennelijk de voorkeur aan gegeven allereerst de nieuwe directies aan te wijzen en vervolgens gezamenlijk de nieuwe politiek op papier te zetten. Minister van Financiën Delors heeft het bankbedrijf voorgehouden dat het in de toekomst minder conservatieve maatstaven moet hanteren bij de beoordeling van de kredietwaardigheid van cliënten en meer moet letten op hun potentieel op lange termijn. Hij heeft er echter niet bij gezegd of de banken een ander winstcriterium mogen hanteren wanneer zij eenmaal zijn genationaliseerd. Over de vraag of de banken een „sociale” politiek moeten gaan voeren naar gelang een bepaalde bedrijfstak speciale noden heeft, is door Delors niets gezegd.

Mogen we de minister van Industrie Dreyfus geloven, dan zal de regering een zeer liberale delegatiepolitiek tegenover

de genationaliseerde bedrijven gaan voeren. Dreyfus heeft het psychologische voordeel de genationaliseerde Renault-fabrieken jarenlang met succes te hebben geleid. Renault is de grootste exporteur van het land en geldt als het model voor de toekomst der genationaliseerde industrie. Van deze bedrijven wordt verwacht dat zij investeren, werkgelegenheid verschaffen bij zich zelf en de van hen afhankelijke bedrijven, een aanzienlijke bijdrage geven aan de research (die internationaal gezien achterloopt), nieuwe technologie invoeren en, „last but not least”, een voorbeeld stellen op het gebied der medezeggenschap. Het voornemen van Dreyfus is al deze doelstellingen te behandelen in overeenkomsten, die de betreffende bedrijven met de overheid zullen sluiten. Binnen het kader van deze — middellange maar herzienbare — overeenkomsten zouden de bedrijven volledige autonomie genieten onder voorbehoud van jaarlijkse rekening en verantwoording aan de staat. Dreyfus' gedachte is derhalve dat de directies van de genationaliseerde bedrijven hun eigen beslissingen nemen en dat de staat zijn invloed op de dagelijkse gang van zaken slechts zou uitoefenen via zijn directe vertegenwoordigers in de „conseil d'administration” (die daarin merendeels niet in de meerderheid zullen zijn).

Tot zover de officiële verklaringen van Delors en Dreyfus: liberale thema's in een context van intrinsiek dirigisme. Geen woord over subsidiëring van bepaalde industriële activiteiten, „herovering van de binnenlandse markt” (een idee dat officieel door de regering wordt nagestreefd) of potentiële conflicten met de EG. De zaak wordt gepresenteerd als of er bijna niets bijzonders aan de hand is, alsof vader staat de zorgzame kapitalist is, die op zijn privécollega het voordeel heeft niet op kortstondig winstbejag te hoeven letten.

Volgens een minder geautoriseerde maar niet minder invloedrijke bron — in dit geval gaat het om de speciale adviseur van Mitterrand, Jacques Attali — moet de reorganisatie van de Franse economie rondom de nationalisatie volkomen worden losgedacht van het marxisme. Zijns inziens ligt de rechtvaardiging der nationalisaties in de gebiedende noodzaak de vicieuze cirkel van de huidige economische crisis te doorbreken. Die doorbraak kan worden bereikt door reorganisatie van het kapitalistische systeem, dat „in Californië, Japan en elders rondom de Stille Oceaan” bewijst dat het kan functioneren. De reorganisatie moet derhalve, evenals in vroegere crisisperiodes, worden gebaseerd op drie krachtvelden: het incorporeren van de nieuwste technologie, de financiering daarvan en ten slotte de uitwerking van een sociale en culturele consensus ten aanzien van de komende veranderingen.

De basisgedachte van de nationalisaties is, in deze conceptie, de leidende rol van de staat. De staat moet het terrein

vrijmaken voor de nieuwste technologie (vandaar de keuze der generationaliseerde bedrijven, die ieder een belangrijke technologische „filière” vertegenwoordigen), de vereiste maatregelen nemen voor de financiering van die activiteiten (nationalisering van het krediet en organisatie van de geld- en kapitaalmarkt) en de staat moet voorop lopen op het gebied van sociale en culturele vernieuwing (onder De Gaulle en Pompidou hebben de generationaliseerde ondernemingen al een erkend sociaal voorbeeld gegeven). Maar die leidende rol houdt ook een bijzondere verantwoordelijkheid in voor de particuliere bedrijven die van de generationaliseerde sector afhankelijk zijn: „de sleutel van een efficiënte industriepolitiek is de stimulering die de openbare sector op de privésector uitoefent”.

Tot zover het commentaar van Delors, Dreyfus en Attali. Geen van deze zeglieden trekt Frankrijks trouw aan de Gemeenschappelijke markt in twijfel en aldus wordt impliciet ontkennd dat maatregelen in overweging zijn die in strijd kunnen komen met de Franse verplichtingen. De socialisten zijn inderdaad aan de Europese samenwerking gehecht en zouden deze graag zien uitgebreid in de sociale hoek (werkgelegenheid, werktijd, verbetering van arbeidsomstandigheden enz.).

Toch kan men zich moeilijk aan de indruk onttrekken dat de toepassing van Frankrijks nieuwe economische politiek problemen met „Brussel” zal veroorzaken. Die moeilijkheden kunnen uit tweeërlei bron voortkomen: de politiek van „herovering der binnenlandse markt” en de algemene toepassing van de nationalisatiepolitiek.

Het gevaar van protectionisme

Het heeft eigenlijk nauwelijks zin onderscheid te maken tussen sectorsgewijze „herovering van de binnenlandse markt” en de algemene nationalisatiepolitiek die kan leiden tot concurrentievervalsing binnen de EG. Het gestelde doel is in beide gevallen hetzelfde: behoud en uitbreiding van werkgelegenheid. „Hoe kunnen wij Frans en de gevolgen aanvaarden van de internationale arbeidsverdeling, die wordt beslist door het kapitalisme der multinationals en van nature Frankrijk vreemd is?”, zo vroeg Mitterrand zich onlangs voor de televisie af. „Gaan wij aanvaarden op eigen terrein te worden verslagen? Gaan wij niet onze binnenlandse markt heroveren? Daarvoor hebben we de modernste industrie en technologie nodig (...).”

Eerst een paar woorden over de herovering van de binnenlandse markt. Sedert de herfst heeft de regering de leiding genomen van sectoriële onderhandelingen, waarbij het er veelal om ging de toekenning van subsidies te binden aan „marktheroverende” verbintenissen van de betrokken fabrikanten en handelaren.

In vijftien branches zijn inmiddels zulke overeenkomsten gesloten, bij voorbeeld in de meubelindustrie, de leersector, de textielindustrie en de gereedschappenindustrie. Met uitzondering van de leerovereenkomst is de inhoud van deze akkoorden niet of onvolledig gepubliceerd. Over de leerovereenkomst bestaat, ook in Nederland, gerechtvaardigde ongerustheid: een Franse importeur zal geen importvergunning krijgen als hij niet kan aantonen in bepaalde mate op Frans leer te zijn overgegaan, terwijl fabrikanten onder dezelfde sanctie hun export moeten vergeten. Is dit de manier om de leerindustrie voor een steeds verdere terugval te behoeden? Op welk moment kan of moet Brussel ingrijpen? Waar ligt de grens van hetgeen Frankrijk nog kan doen volgens de letter van de spelregels, waar de geest al wordt geschonden?

En wat te zeggen van de algemene nationalisatiepolitiek? Hierboven is vastgesteld dat de strijd tegen de werkloosheid het grote „Leitmotiv” van de nationalisaties is. Men kan derhalve verwachten dat het toekomstige beleid ten aanzien van de banken en de generationaliseerde bedrijven zal berusten op een perspectief van geleide economische groei, sterke investeringen en, aanvankelijk, een verbod op het ontslag van overtoollig personeel. Het hoofddoel voor 1982 is de verdere verslechtering der werkgelegenheid een halt toe te roepen (op het ogenblik bedraagt het aantal werklozen twee miljoen, d.w.z. 7,4%) en in 1983 aan een verbetering van de situatie toe te komen (over anderhalf jaar zouden de eerste grote investeringen der generationaliseerde bedrijven een gunstig effect op de arbeidsmarkt krijgen). Maar het zou verbazingwekkend zijn als deze nieuwe politiek in Frankrijk in de praktijk geen marktbeschermende effecten zou bevatten.

De Franse regering zal er hoogstwaarschijnlijk voor terugschrikken haar globale nationalisatiepolitiek duidelijk onder woorden te brengen en in cijfers te vertalen. Zij heeft er immers geen belang bij zich bij voorbaat op het Europese beklagdenbankje te laten zetten. Het ligt voor de hand dat stap voor stap te werk zal worden gegaan en eerst de meest urgente zaken zullen worden aangepakt. Zo laat zich denken dat in eerste aanleg aandacht zal worden geschonken aan drie generationaliseerde bedrijven die diep in de rode cijfers staan: de staalbedrijven Usinor en Sacilor en het textielconcern Rhône-Poulenc.

Na deze eerste ervaringen (die overigens niet nieuw zijn gelet op de quasi-nationalisatie van de staalindustrie onder de voorgaande regering en de verstrekkende steun die Rhône-Poulenc al eerder heeft ontvangen) zal de overheid zich nader inlaten met de andere generationaliseerde bedrijven en de rol van de banken. Op dit moment staat allerminst vast dat de staat de bedrijven ruimschoots zal gaan subsidiëren of de ban-

ken zal opdragen dit namens hem te doen, via rentevoordeel of anderszins. Zoals hierboven is opgemerkt, is het de bedoeling dat de overheid overeenkomsten met de generationaliseerde vennootschappen tekent, waarin het stramien voor de „nieuwe politiek” is vastgelegd. Het mag echter onwaarschijnlijk worden geacht dat in die overeenkomsten een zo gevoelig probleem als subsidie of quasi-subsidie met zoveel woorden wordt omschreven. Het is daarentegen wel te verwachten dat deze overeenkomsten expliciet melding maken van in het Nationale Plan verwerkte streefcijfers en marktpercentages (hier duidt de „herovering van de binnenlandse markt” weer op).

Het gevaar van protectionisme is vanzelfsprekend aanwezig. Binnen de Franse regering heersen hieromtrent twee scholen; het is allerminst zeker dat de liberalen het pleit zullen winnen. Het is dus mogelijk dat de EG harde vragen zal moeten stellen, tenzij de Fransen zelf het initiatief nemen en een zeker protectionisme binnen de gemeenschappelijke markt en tegenover derde landen zullen trachten af te dwingen. Onderwijl doen Frankrijks partners er goed aan een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen van de plannen der regering in Parijs.

De reorganisatie van de Franse economie is een belangrijke gebeurtenis in de gemeenschappelijke markt ... „une affaire à suivre”.

A. H. D. Ingen Housz